

ERNST TIMMER
MAGMA

2020 Prometheus Amsterdam

De muze? Da's een café.

Ferre Grignard

Voor Lodewijk

© 2020 Ernst Timmer

Omslagontwerp Suzan Beijer

Omslagbeeld Jérôme Paessant/Millennium Images, UK

Foto auteur Ilja Keizer

Afbeelding binnenwerk Maaïke Putman

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 4316 9

1962

Oda en Lodewijk Wolff hadden een oudere broer die Peter heette. In heel Jutphaas was hij gevreesd en bewonderd om zijn uitzonderlijke kracht en onverschrokkenheid. Hij was een krijger, een vechtersbaas die gedaan kon krijgen wat hij maar wilde. Alle kinderen in de buurt waren bang voor hem of dienden hem.

Er was een dode boom, ooit door de bliksem getroffen en ontdaan van al zijn takken, die tot in de hemel reikte met zijn kale stam. Niemand kon in die boom klimmen, maar Peter bedwong hem. Met een fietsband om zijn schouders werkte hij zich omhoog langs het dode hout. Stukje bij beetje verhief hij zich, zijn opgetrokken benen knelden rond de stam en gleden terug bij het strekken; maar na het teruglijden had hij toch steeds een paar decimeter gewonnen en zo bereikte hij de duizelingwekkende hoogte van de dode boom. De fietsband legde hij om de stam en hij hing hem op aan de stomp van een oude tak. Hij daagde de Jutphase titanen uit om de band uit de boom te halen, loofde een prijs uit voor de tarzan die dat zou lukken.

De band bleef niet lang in de boom hangen. Na een storm lag hij beneden, een ring om de stam op de wortels van de dode boom, die daarmee de cipier van de ring werd: de band zat gevangen om de boom. Elke dag ging Peter kijken of hij er nog lag. Maar niemand waagde het om met de band mee naar boven te klimmen en de ring over zijn reusachtige cipier te trekken. Evenmin durfde iemand de band door te snijden; wie zou wagen dat te doen wachtte een helse wraak, waarover Peter niet in detail trad, maar hij sprak van langdurige kwellingen en blijvend letsel. Zo bleef de ring maandenlang aan de voet van de boom liggen en werd het symbool van Peters moed, Peters kracht en Peters macht. De boom werd voortaan de stamboom genoemd en de fiets-

band kreeg de naam Ring van de Wolf. Zelfs uit omliggende dorpen kwamen kinderen kijken naar het wonder van de fietsband.

In bijna alles was de kleine Lodewijk Peters tegenpool. Vijf jaar jonger, zacht en breekbaar, klein en tener. In het begin van de jaren zestig, tien jaar oud en vroom: een jongetje dat met stijf toegeknepen ogen en met zijn knieën op de kokosmat zijn rozenhoedjes bad. Hij was geen krijger maar een denker, had Peter al verslagen met dammen en ging ook steeds beter schaken. Zijn broer was groot, sterk en stoer, maar ook op een 'moeilijke leeftijd', zoals hun moeder dat omschreef. Hij tartte het ouderlijk gezag en was voor de kleine Lodewijk een onaangename sfeerbederver. Waarom alle kinderen uit de buurt tegen hem opkeken was Lodewijk een raadsel. Peter was wel sterk maar achter het dambord trapte hij in elke val die Lodewijk een meerslag opleverde met doorbraak naar dam, en hij gebruikte zijn kracht alleen maar om het bord omver te kegelen als het tot hem doordrong dat hij verloren had.

Op zijn leeftijd gebruikte Lodewijk zijn denkkracht voornamelijk om logica aan te brengen in de Bijbelverhalen die hij kende en de daaruit voortvloeiende voorschriften uit de catechismus. Er was nog niets in hem dat twijfelde aan de rooms-katholieke waarheden, maar er waren wel ongerijmdheden die hij probeerde op te lossen met zijn kinderverstand. Leefden de twee eendagsvliegen op de ark van Noë even lang als de zondvloed duurde of kregen zij elke dag precies twee kinderen die de volgende dag ook weer twee kinderen kregen? Waarom was God zo bang voor de toren van Babel als hij zelfs helemaal in de ruimte niet bereikt kon worden, zoals de Russische astronaut Joeri Gagarin triomfantelijk had aangetoond? Als je de Heilige Hostie stuk mag bijten, heb je dan twee lichamen van Christus in je mond, zoals een worm die je doorsnijdt ook verandert in twee wormen? En hoelang gaat dat dan goed als je maar blijft kauwen? Hoe kun je ervoor zorgen dat je al je zonden biecht? Ik heb allemaal dingen gedaan die niet mogen van God, had hij eens geopperd in de biechtstoel. Zo kon hij niks vergeten. Maar de kapelaan had daar geen genoeg mee genomen. Als ik speciaal dingen ga noemen vergeet ik andere dingen, had Lodewijk gezegd, en daar krijg ik dan geen absolutie voor. Je bent een sluwe vos, zei de kapelaan, daar trapt God niet in. Maar Lodewijk was geen sluwe vos, hij was een jongen die logica zocht in de dingen.

Zonde was voor de kleine Lodewijk een sleutelbegrip. Eigenlijk draaide alles om het eeuwige leven. Het aantal niet vergeven zonden bepaalde of je naar de hemel ging of naar de hel, of hoelang je in het vagevuur zou moeten schoonbranden. Men stelde in die dagen de kinderen gerust door hen te verzekeren dat zij alleen maar dagelijkse zonden konden begaan en daardoor nooit in de hel zouden komen. Voor Lodewijk was dat geen geruststelling. Voor hem werd de naderende volwassenheid een angstaanjagend voorland dat je maar beter niet kon bereiken.

De Ring van de Wolflag in een klein bos, waar de bomen tamelijk dicht op elkaar stonden. De stamboom was omringd door levende eiken en één daarvan stond er zo dicht naast dat Lodewijk het plan opvatte om via deze boom de stamboom te beklimmen. Hij bond een touw aan de fietsband en klom gemakkelijk omhoog langs de eik, die stevige zijtakken had waaraan hij voldoende houvast had.

Lodewijk wilde de fietsband van Peter over de stamboom heen trekken. Wie niet sterk is, moet slim zijn. En Lodewijk was slim. Niemand was zo sterk als Peter, niemand kon in de stamboom klimmen. Maar klimmen in de eik ernaast, dat was kinderspel. Ha, kinderspel! Het spel van een kind dat nog geen doodzonde kan begaan! Als het zou lukken... als hij met het touw de fietsband om de stamboom omhoog zou kunnen sjoeren terwijl hij in de eik ernaast zat... als hij dan op een goed moment over zou kunnen springen van de eik naar de stamboom... als hij vervolgens langs het dunne deel van de stamboom omhoog zou kunnen klimmen met de band... hij zou in triomf de band van zijn cipier kunnen bevrijden, naar beneden glijden en de band naar Peter kunnen brengen... dat zou wat zijn! En mocht het mislukken en zou hij te pletter vallen, dan zou hij met een paar dagelijkse zonden als kind gemakkelijk in de hemel belanden. Dan zou hij daar eindelijk eens aan God kunnen vragen waarom Hij toch zo bang was geweest voor die toren van Babel.

Toen hij al een eind in de eik was geklommen probeerde Lodewijk of hij met het touw de fietsband omhoog kon sjoeren, maar dat ging heel moeilijk. Steeds bleef de band haken achter een knoest en moest hij 'm weer laten vieren. Een ander probleem was dat de zijtakken van de eik steeds dunner werden en minder lang. Het overspringen van de

eik naar de stamboom zou veel eerder moeten plaatsvinden dan hij had voorzien. Na enkele vruchteloze pogingen om de fietsband verder dan een paar meter boven de grond te krijgen, besloot Lodewijk dan toch maar wat eerder de sprong te wagen. Hij stond op een zijtak die stevig genoeg leek om zich af te zetten...

De smak die hij maakte werd waargenomen door een passerende wandelaar en deze waarschuwde de hulpdiensten. Toen Lodewijk bij kennis kwam lag hij met zijn arm in het gips in een verduisterde kamer. Er was geen God en er waren geen engelen. Er brandde geen vuur om nog wat dagelijkse zonden uit zijn ziel te schroeien. Zijn pols was gebroken en hij had een hersenschudding, waardoor hij enkele weken in de donkere kamer moest doorbrengen.

Oda Wolff was in die tijd een meisje met een olijk snoetje en knokige ledematen. Op de drempel van haar vrouwelijkheid had ze een behaaglijke plek in het gezin Wolff, een grote stoere broer die haar beschermde en tegen wie ze fijn kon opkijken en een jongere broer om over te moederen. Ze was haar vaders oogappel en al af en toe een beetje vrouw met haar moeder wanneer ze zo samen in Utrecht over de Oudegracht paradeerden.

Er moet hier ergens een winkel zijn waar ze Indische kruiden verkopen, dacht moeder.

Ze hadden een lijstje doorgekregen van haar broer in Indië, tegenwoordig Indonesië. De heeroom van Oda was overgekomen uit Nieuw-Guinea en zou hun een heerlijke Indische maaltijd bereiden. Moeder en dochter probeerden in Utrecht de ingrediënten bij elkaar te winkelen.

Ze spraken over Lodewijk, die in een donkere kamer lag bij te komen van zijn val uit de boom. Oda vond het zielig dat hij daar zo alleen lag en probeerde bij hem te zijn zo vaak ze kon.

‘We moeten maar niet te lang in Utrecht blijven,’ zei ze. ‘Lodewijk probeert steeds naar buiten te gaan als ik er niet ben. Ze zeggen dat je je hele leven lang hoofdpijn houdt als je een hersenschudding hebt gehad.’

‘Als hij steeds naar buiten gaat wel,’ beaamde moeder. ‘Licht is niet goed voor het hoofd. Rust en schemerlicht, heeft de dokter gezegd. Ook beter voor zijn arm.’

‘Mam...’ zei Oda.

‘Wat is er?’

‘Ik denk dat heerom even met Lodewijk moet praten als hij komt.’

‘Dat zal hij zeker doen. Hij praat met ons allemaal. Vroeger thuis had hij ook al het hoogste woord. Hij zat op het seminarie en kwam elke twee maanden een weekend naar huis. Hij probeerde ons allemaal te bekeren want we waren nog lang niet gelovig genoeg. Meer geld geven aan de missie! Het was crisis, moeder was weduwe en we leefden van de bedeling. Later in de oorlog werd het nog erger, maar we moesten met z’n allen wel een dure kelk voor meneer bij mekaar sappelen voor zijn priesterwijding. Midden in de Hongerwinter!’

‘Mam, hebt u een hekel aan heerom?’

‘Welnee, ik ben gek op je heerom. Maar het is een priester, geen heilige. Als kind dacht ik dat een priester een soort heilige was. Maar als je eigen broer priester wordt weet je meteen dat het niet zo is.’

‘Maar weet heerom wel hoe je in de hemel komt?’

‘Dat weet hij precies, daar heeft hij voor geleerd. Maar hij snapt niet altijd dat het een moeilijk begaanbare weg is.’

‘Hij moet echt met Lodewijk praten,’ herhaalde Oda.

‘Waarom denk je dat?’

‘Lodewijk is bang voor de hel. Kinderen kunnen niet in de hel komen, zei hij. Dus hij wil naar de hemel voordat hij groot is. Als hij groot is kan hij een doodzonde begaan...’

Toen heerom de heerlijke Indische maaltijd kwam bereiden was de arm van Lodewijk al uit het gips en hoefde hij niet meer in een donkere kamer te liggen. Hij had vriendjes over de vloer die eigenlijk meer voor Peter waren gekomen. Als Goliath daagde Peter hen uit voor een stoepartij, ze mochten hem met z’n vieren proberen te vloeren. Het draaide er altijd op uit dat ze zelf in de houdgreep werden genomen en dat Peter zijn reputatie als sterkste man van Jutphaas weer had verstevigd.

‘Ik moest bijna kotsen.’

‘Mijn arm was uit de kom.’

‘Ik kon niet meer ademhalen. Zeker vijf minuten niet.’

De vriendjes van Lodewijk raakten niet uitgepraat over de pijn die ze hadden geleden. Goliath lag verheerlijkt in het gras na te genieten van zijn onoverwinnelijkheid.

‘Peter?’

Peter duwde zijn achterhoofd in het gras en zag ondersteboven een man in priesterkleding, een zwarte soutane met koord en een collaar.

‘Hu?’ schrok Peter.

‘Je bent weinig veranderd, Peter. Zeven jaar geleden wilde je ook alleen maar stoeien.’

Peter kwam overeind.

‘Heerom?’

‘Dag jongen.’

De vechtersbaas trok zijn kleren recht en liep naar de keukendeur om zijn oom een hand te geven. De missionaris probeerde er hard in te knijpen, maar Peter gaf geen krimp.

‘Hoe is het met u, heerom?’

‘Het gaat wel. En met jou, Peter? Zeven jaar geleden was je nog van plan om naar het seminarie te gaan. Nu hoor ik van je moeder dat je van gedachten veranderd bent?’

‘Ja heerom. Ik wil geen priester meer worden. Maar Lodewijk wel.’

Lodewijk had zijn vriendjes de deur uit gewerkt en was erbij komen staan.

‘Is dat waar, Lodewijk? Wil jij priester worden?’

‘Bouwpastoor,’ zei Lodewijk. ‘Dan kan ik mijn eigen kerk bouwen. Komen priesters gemakkelijker in de hemel dan andere mensen?’

‘Dat is voor ons wel te hopen,’ zei heerom en hij gaf zijn kleine neefje alvast een collegiale knipoog.

Peter wendde zich wrokkig af. In hem was de verre oom niet meer geïnteresseerd. In de hele Jutphase jongerenwereld was zijn naam een begrip. Peter Wolff. Hij bezat een echte honkbalhandschoen en een knuppel. Daar kon hij dreigend mee staan te zwaaien. Hij was de jongste Jutphaser ooit die vanaf de brug in het Amsterdam-Rijnkanaal was gesprongen. In drie onneembaar geachte bomen van de vrij toegankelijke pastorietuin had hij trofeeën hangen. Maar niemand uit de wereld der volwassenen stelde daar belang in. Hij was als oudste zoon van de familie voorbestemd om naar het seminarie te gaan, maar hij had die lotsbestemming niet aanvaard. Ongezegd maar voelbaar werd hem dit kwalijk genomen, ook nu weer, juist nu. Hij liet zijn heerom met de schrandere Lodewijk alleen.

‘Zo, kleine bouwpastoor,’ zei de missiepater. ‘Kun je mij de weg wij-

zen naar de tuin van de pastorie? Je moeder zei dat we daar wat hout kunnen sprokkelen.'

'Waarvoor, heerom?'

'We gaan vanavond een kampvuur maken. Je moeder was vroeger akela, die kan dat heel goed. Dan gaan we rond het vuur zitten en verhalen vertellen.'

'Waarover, heerom?'

'Waarover? Je moeder en ik hebben elkaar zeven jaar niet gezien. Dan heb je een boel te vertellen. Stel je voor dat jij en Oda elkaar zeven jaar niet zouden zien. Waarover zouden jullie elkaar dan vertellen?'

'Over Peter denk ik. Ik weet het niet.'

'Nou, vanavond gaat je moeder vertellen over Nederland. En ik over Nieuw-Guinea.'

'Minister Luns gaat daar vaak heen, hè? Maakt hij daar ook grapjes?'

'Hij komt bij ons voor zaken waar hij geen grapjes over maakt. De mensen in Nieuw-Guinea zijn heel bang voor de Indonesiërs. Dan ga je geen grapjes maken.'

'Mag ik vanavond opblijven?'

'Ik kan een goed woordje voor je doen bij je moeder.'

Toen ze bij het pastoriebosje waren gekomen, leidde Lodewijk zijn oom naar een gladde beuk.

'Zou u hierin durven klimmen, heerom?'

'Nee, daar ben ik nu te oud voor. Vroeger misschien wel.'

'Kijk eens bovenin?'

Nauwelijks zichtbaar tussen het gebladerte hing een honkbalhandschoen.

'Die handschoen is van Peter. Wie 'm uit de boom haalt mag 'm hebben. Hij hangt er al een paar maanden. Het is nog niemand gelukt.'

'Die broer van jou is een mannetjesputter.'

Mannetjesputter. Lodewijk keek schuin omhoog naar de priester naast hem. Deze praatte wel bewonderend maar niet eerbiedig over zijn broer. Mannetjesputter. Puttertjes waren vogeltjes die volgens Peter met lijmstokken werden gevangen door stropers. Ze wilden alleen de mannetjes, die hadden een mooie rode kop. De stropers stopten ze in een kooitje en als de politie kwam zeiden ze dat ze het kooitje open hadden gezet en dat de puttertjes er uit zichzelf in waren gevlogen. Dan kon de politie ze niks maken.

Heerom probeerde takken te rapen voor het kampvuur, maar zijn ledematen zaten in het gevang van zijn soutane. Daarom stuurde hij z'n neefje het kreupelhout in en bracht hijzelf de aangeleverde takken naar de weg. Toen het zweet hem langs de slapen liep, besloot hij: 'Zo is het genoeg.'

Hij haalde een touw uit zijn zak en maakte aanstalten de takken bij elkaar te binden. Maar eerst wilde hij nog iets weten van zijn kleine neef.

'Waar is nu die boom waar je uit bent gesprongen?'

Lodewijk sloeg zijn ogen neer en zweeg.

'Je schaamt je, Lodewijk. Dat is een goed teken. Je moeder heeft het me verteld.'

'Die boom is niet hier,' zei Lodewijk zacht, terwijl hij nog steeds naar de grond keek. 'Die staat in een ander bos.'

'Is het waar dat je op die manier hebt geprobeerd om in de hemel te komen?'

'Nee. Ik wilde de fietsband van Peter over de boom heen trekken. Ik was niet bang, want als ik zou vallen, zou ik in de hemel komen.'

Heerom legde zijn hand in de nek van de beschaamde jongen.

'Je schaamt je wel, maar je hebt geen berouw,' constateerde hij.

'Ik heb het gebiecht en ik heb heel veel penitentie gekregen,' pruilde Lodewijk. 'En ik heb het allemaal gebeden. Mijn vriendjes waren allang uit de kerk en ik zat nog te bidden. De kapelaan kwam uit de biechtstoel en ging naast me zitten. Om te horen of ik niet te vlug zat te bidden. Maar dat was niet zo.'

'Dat is heel goed van je.'

'Kan ik nog bouwpastoor worden, heerom?'

De priesterhand gleed van zijn nek naar het achterhoofd van de jongen. Met de gekrulde wijsvinger van zijn andere hand duwde hij Lodewijks kin omhoog.

'Kijk me eens aan, Lodewijk. Wat denk je? Als het gelukt was, als je inderdaad dood was gevallen, zou je dan nu in de hemel zijn?'

'Natuurlijk. Kinderen komen nooit in de hel. Soms alleen in het vagevuur. Maar dat is niet zo erg.'

'Waarom denk je dat?'

'Dat heeft de kapelaan verteld in de godsdienstles. Je hebt doodzonden en dagelijkse zonden. Kinderen kunnen alleen maar dagelijkse zon-

den doen. Voor dagelijkse zonden heb je het vagevuur. De hel is voor de doodzonden. Voor moordenaars en zo. Niet voor kinderen.’

Heerom zuchtte. In Nieuw-Guinea had hij andere pastorale uitdagingen.

‘Je vergist je,’ bracht hij uit.

‘Ze begraven kinderen toch altijd in witte kleren? Omdat ze zeker weten dat ze in de hemel komen.’

Hier verschaftte het pientere neefje zijn heerom het aanknopingspunt waar deze zo naarstig naar zocht.

‘En weet je hoe zelfmoordenaars begraven worden?’

Het klonk harder, gretiger dan hij bedoelde. Lodewijk keek weer naar de grond. Hij haalde zijn schouders op.

‘Zelfmoordenaars, Lodewijk, dat zijn mensen die zichzelf doodmaken. Die doen iets waarvan ze weten dat ze er dood aan gaan. Uit een hoge boom springen bijvoorbeeld.’

De jongen stampte met zijn voeten in het weke mos.

‘Ik ben geen moordenaar!’

Heerom ging door de knieën en wachtte tot Lodewijk weer naar hem keek. Toen hij de betraande ogen zag, legde hij zijn onwillekeurig trillende handen om de jongenstaille.

‘Nee. Je bent geen moordenaar. Maar het had niet veel gescheeld. Jezelf doodmaken is de allerergste zonde. Zelfmoordenaars mogen niet begraven worden op een gewijd kerkhof. Gewone moordenaars wel. Van gewone moordenaars weten we niet zeker dat ze naar de hel gaan. Misschien hebben ze berouw gekregen en heeft God ze op het laatste moment vergeven, zoals de goede moordenaar aan het kruis. Dat kan altijd. Maar een zelfmoordenaar kan nooit meer op tijd berouw krijgen. Als de zelfmoord gelukt is, is het te laat voor berouw. Dus kan hij niet op een gewijd kerkhof begraven worden. Want we weten dan eigenlijk wel zeker dat zo iemand niet in de hemel komt.’

Lodewijk verborg zijn gelaat in de soutane van zijn heerom en snikte. Heerom maakte hem klein en het kwaad dat hij gedaan had groot. Hij kon niet meer ophouden met huilen. Zijn magere lijf beefde. Heerom had het gouden sleuteltje van de hemelpoort op de grote glazen tafel van het kwaad gelegd. Zijn kwaad. Hoe kon het nog goed komen? Nog meer penitentie?

‘Mag ik... geen... bouwpastoor... meer worden?’